

Solveiga Šlapikienė – Vytauto Didžiojo universiteto magistrantė

Moksliniai interesai: tautosaka, liaudiškasis pamaldumas, kultūrinė antropologija

El. paštas: solveiga.slapikiene@gmail.com

Solveiga Šlapikienė – master's student, Vytautas Magnus University

Research interests: folklore, folk religion, cultural anthropology

E-mail: solveiga.slapikiene@gmail.com

Solveiga Šlapikienė

Vytauto Didžiojo universitetas

ANGELŲ SAMPRATA LIETUVIŲ LIAUDIES LEGENDOSE

Anotacija

Stripsnyje pristatomas angelo paveikslas krikščioniško pobūdžio lietuvių tautosakos žanre – legendose. Nagrinėjamuose tekstuose atsiskleidžia tradicinis lietuvių visuomenės požiūris į angelus kaip veikiančius dieviškojoje ir žemiškojoje sferose. Atlikus tyrimą ir nustatius populiariausius siužetus paaiškėjo, kad svarbiausios legendų angelo ypatybės – tai Dievo valios vykdymas bei žmogaus ir jo sielos sergėjimas. Daroma išvada, kad lietuvių valstiečių pasakoti kūriniai apie angelų veiklą atliko religingumo stiprinimo, skatinimo elgtis pagal bendruomenėje priimtas normas ir saugumo jausmo užtikrinimo funkcijas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: angelas, Dievo pasiuntinys, Angelas Sargas, tautosaka, legenda.

Abstract

The article presents the picture of the Christian angel in a genre of Lithuanian folklore, legends. The texts in question reveal the attitude of traditional Lithuanian society to angels as acting in the divine and earthly spheres. The research and the identification of the most popular scenes have revealed that the most important features of the legendary angel are the fulfilment of God's will, and the protection of man and his soul. The article concludes that the legends of Lithuanian peasants about the activities of angels strengthened religion, promoted behaviour according to the norms of the community, and ensured a sense of security.

KEY WORDS: angel, God's messenger, guardian angel, folklore, legend.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v26i0.2052>

I v a d a s

Žodinė liaudies kūryba yra vienas iš šaltinių, pristatančių visuomenės vertybes, pasaulėvoką, neretai ji yra susijusi su religija bei liaudiškuoju pamaldumu. Pasakojamojoje tautosakoje religines nuostatas ir su jomis susijusius vaizdinius geriausiai atskleidžia legendos. Legendos – tai krikščioniškos istorijos, vaizduojančios šventuosius, su jais ir apskritai krikščionybę susijusius stebuklus, jose teigiami tikėjimo principai, smerkiami netikintieji (Sauka 1998, 98–99). Dalį užfiksuotų šiam žanrui priskirtinų tekstų sudaro kūriniai, kuriuose pasakojama apie angelus, jų veiklą, ryšį su Dievu ir žmonėmis.

Lietuvių tautosakoje angelai minimi ne tik legendose, bet ir kituose žanruose: patarlėse, užkalbėjimuose, etiologinėse sakmėse, religinėse pasakose, anekdotuose, taip pat giesmėse, maldose ir laiminimų tekstuose. Vis dėlto būtent legendose angelo paveikslas yra išskirtinai detalus ir daugiasluoksnis, dėl šios priežasties šis žanras yra ypač tinkamas angelo sampratai tradicinėje lietuvių kultūroje analizuoti.

Straipsnio *objektas* – angelo paveikslas ypatybės lietuvių liaudies legendose. Straipsnio *tikslas* – nustatyti ir išanalizuoti angelų bruožus lietuvių liaudies legendose. Nagrinėjant temą naudotasi Bronislavos Kerbelytės „Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo“ 3 tomu (Kerbelytė 2002). Remiantis kataloge pateikta informacija, buvo atrinkti analizuojamai tekstų grupei priklausantys kūriniai. Didžioji dalis tautosakos kūrinių tekstų buvo rinkti Lietuvių tautosakos rankraštyne (LTR), šiek tiek tekstų rasta Lietuvių mokslo draugijos (LMD) tautosakos rankraščiuose. Taip pat remtasi įvairiais publikuotais leidiniais. Analizuojant surinktą medžiagą, taikyti interpretacinis ir lyginamasis metodai.

Lietuvoje angelų tema daugiausia yra nagrinėta tyrinėjant sakralinę dailę, tačiau dėmesys į angelų sampratą tradicinėje kaimo gyventojų kultūroje bemaž visai neatkreiptas. Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų, analizuojančių liaudiškąją dvasinę kultūrą: tyrinėta Dievo samprata, šventųjų kultas, įvairios religinės apeigos ir papročiai bei su religija susijusios nuostatos. Angelai tradicinės visuomenės nario sąmonėje užėmė reikšmingą ir garbingą vietą, jie stiprino žmogaus tikėjimą ir padėjo nepalūžti sunkiais gyvenimo etapais. Dėl šių priežasčių angelų suvokimo tradicinėje lietuvių kultūroje tyrimai papildys lietuvių valstiečių dvasinės kultūros tyrinėjimus.

Išsamiausias darbas angelų sampratos lietuvių tradicinėje kultūroje tema, nors, deja, nepublikuotas moksliniame leidinyje, yra Alfonso Motuzo straipsnis „Angelų gerbimo tradicija“ (Motuzas 2016). Autorius trumpai pristato angelo sampratą didžiojoje religijoje, angelų hierarchijas, jų funkcijas. Daugiau dėmesio straipsnyje yra skiriama arkangelams Mykolui, Gabrieliui ir Rapolui, apžvel-

giama jų gerbimo Lietuvoje istorija ir tradicijos. Autorius atkreipia dėmesį į liaudies tradicijas, susijusias su angelais. Šio straipsnio dalis apie tris arkangelus yra parašyta A. Motuzo kito straipsnio „Šventųjų arkangelų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo liaudies pamaldumas Lietuvoje“ (Motuzas 2015) pagrindu. Pastarajame straipsnyje plačiau aptariamos arkangelams skirtos giesmės ir maldos.

Žinių apie angelus ir jų sąsajas su vaikais sakytinėje tautosakoje pateikia Jurgita Macijauskaitė-Bonda daktaro disertacijoje „Vaikas lietuvių pasakose ir sakmėse: palikuonis ir ypatingas žmogus“ (Macijauskaitė-Bonda 2009). Disertacijos autorė, nagrinėdama vaiko personažą lietuvių pasakose ir sakmėse, atkreipia dėmesį į vaiko ir angelo ryšį bei pateikia vertingų išvalgų vaiko, kaip anapusiniam pasauliui priklausančių objektų ir subjektų regėtojo, tema.

Apžvelgiant literatūrą, išsiskiria Gintaro Beresnevičiaus pateiktas požiūris į angelus. Straipsnyje „Angelas turi nagus: apie dievų pasiuntinį baltiškąjoje religinėje tradicijoje“ (Beresnevičius 1996) autorius pristato dievo pasiuntinio idėją ne krikščioniškame kontekste. G. Beresnevičius teigia, kad dievo pasiuntinio vaizdinys siekia labai senus laikus, svarsto apie Lietuvos ir Prūsijos teritorijų dievų pasiuntinius, kuriais galimai buvo tikėta dar ikikrikščioniškuoju laikotarpiu. Taip pat atkreipiamas dėmesys į paukščio ir angelo sąsajas ikikrikščioniškosiose religijose.

Šiam tyrimui taip pat aktualūs kai kurie sakralinės dailės tyrinėjimai. Angelų ikonografiją plačiai tyrinėjo menotyrininkė Raimonda Norkutė. Autorė straipsnyje „Angelų sąlytis su sielomis kelionėje anapusybėn Lietuvos sakralinėje dailėje“ (Norkutė 2009) pristato Šventajame Rašte ir bažnytinėje tradicijoje pripažįstamą angelų vaidmenį žmogaus gyvenime, mirties metu ir po jos, šie siužetai pristatomi sakralinės dailės kontekste. Daktaro disertacijoje „Angelų ikonografija Lietuvos bažnytinėje dailėje (XVI–XVIII a.)“ (Norkutė 2010) autorė įvairiapusiškai pristato ir nagrinėja angelo vaizdinį bažnytinėje tradicijoje. Šie sakralinės dailės tyrinėjimai yra pravartūs, siekiant suvokti angelo vaizdinio specifiškumą liaudies kultūroje.

Straipsnyje į angelų traktavimą tradicinėje lietuvių kultūroje žvelgiama iš žodinės tradicijos perspektyvos. Angelo paveikslą siekiama atskleisti, remiantis jo, kaip dieviškosios sferos būtybės, samprata lietuvių liaudies legendose bei angelo ir žmogaus ryšio aiškinimu šiam žanrui priskiriamuose tekstuose.

Lietuvių liaudies legendų angelas kaip dieviškosios sferos būtybė

Tradicinėje lietuvių kultūroje angelas, kaip dvasinė, nežemiška būtybė, užėmė tvirtą poziciją greta Dievo, dieviškosios šeimos ir šventųjų. Lietuvių liaudies

legendos nusako jo, kaip dieviškosios sferos būtybės, vaidmenį. Angelo veikla pirmiausia yra susijusi su Dievu, čia jį dažnai matome atliekantį Dievo patikėtas užduotis. Šie vaizdiniai didele dalimi atvejų skiriasi nuo biblinių faktų ir Katalikų bažnyčios mokymo. Vis dėlto galima teigti, kad pagrindinės idėjos, išreikštos religinio pobūdžio tautosakoje, iš esmės nenutolsta nuo oficialiosios krikščionybės – jos tik pateiktos valstietijai suprantamesne forma. Slavų folkloro tyrinėtoja Katya Mihaylova tokį reiškinį vadino folklorizuota krikščionyste (Mihaylova 2016, 83).

Šiuo atveju verta paminėti G. Beresnevičiaus išsakytas mintis angelo, kaip Dievo pasiuntinio, klausimu. Autorius teigė, kad baltiškojoje religinėje tradicijoje taip pat būta dievų pasiuntinių, tarpininkų tarp dievų ir žmonių, kurie atliko panašias funkcijas kaip ir krikščionių angelai (Beresnevičius 1996, 6). Remiantis šia pozicija, galima svarstyti, kad Lietuvos istorijos laikotarpiu, kai buvo ryškiai matomas ikikrikščioniškųjų ir krikščioniškųjų tikėjimų sinkretizmas valstietijoje, lietuvių bendruomenės, remdamosi senųjų tikėjimų prototipais, turėjo gana lengvai priimti angelą kaip antgamtišką, sakralią būtybę, kuri esti greta Dievo, tačiau kartu kontaktuoja su žmogumi. Juk puikiai žinome, kad dalis ikikrikščioniškųjų baltų dievybių ir dievų buvo sėkmingai adaptuoti naujai krašto religijai, tad labai tikėtina, kad taip galėjo nutikti ir su angelo vaizdiniu. Be to, estų folkloro tyrėjas Ūlo Valkas apie angelus taip pat mąstė panašiai. Jis teigė, kad angelų ir velnių pripažinimą anksčiau buvusiose politeistinėse religijose galima traktuoti kaip kompromisą su monoteistine krikščionyste (Valk 1999, 219–220).

Pristatant angelo ir Dievo ryšius legendose logiška pradėti nuo tekstų, kuriuose pasakojama, kaip Dievas kūrė angelą ar angelus. Verta atkreipti dėmesį, kad tokius tekstus galima priskirti tiek legendų, tiek etiologinių sakmių žanrui. Angelo kūrimo laikas – pasaulio kūrimo metas. Angelo religinę reikšmę išskiria jau tai, kad jis (ar jie) buvo sukurtas tuoj pat po žemės elementų atskyrimo, iš karto po dangaus ir žemės sukūrimo (BsV 378; LTR 914/2), tačiau dar prieš kuriant žmogų (DPSO 104). Didesne dalimi atvejų kūrinių apie angelų sutvėrimą centre yra Liuciferio ir (arba) visų kitų angelų sukūrimas. Arkangelo Liuciferio išskirtinumą pabrėžia tai, kad nors didesnėje dalyje kūrinių teigiamas atsitiktinis jo sutvėrimas, tačiau Liuciferis pasaulio kūrimo darbuose tampa pagrindiniu ir vieninteliu Dievo padėjėju. Anot Gražinos Skabeikytės-Kazlauskienės, Dievas ir velnias (Liuciferis) sudaro opozicinę porą ir gali būti traktuojami kaip kultūriniai herojai (Skabeikytė-Kazlauskienė 2005, 198). Šiuo atveju pasakojimas apie pasaulio kūrimo metą gerokai nutolsta nuo biblinio pasakojimo ir priartėja prie dviejų mitinių būtybių, kuriančių pasaulį, koncepcijos.

Liaudyje pasakota, kad Dievas pavilgė pirštą į marias ar Liuciferio atneštas marių putas, krestelėjo ir taip atsirado angelai, šlovinantys Dievą (BsV 378;

DSPSO 104), kurie „giedojo jo garbei“ (LTR 1161/7). Kita vertus, pasakota ir apie Liuciferį šlovinančių angelų sukūrimą: juos sukūrė jis pats, paslapčiomis kopijuodamas Dievo veiksmus (BsV 378) arba Dievui leidus (DSPSO 104; LTR 914/2, 1161/7). Tad, atsižvelgiant į šiuos tautosakos kūrinius, galima išskirti dvi angelų grupes: pavaldžius Dievui ir pavaldžius Liuciferiui arba kitaip – puolusius angelus. Toliau straipsnyje pagrindinį dėmesį kreipsime į Dievą šlovinančius angelus ir jų veiklą.

Kyla klausimas, ką angelai daro dieviškojoje erdvėje? Teigiama, kad angelai šlovina Viešpatį, o šis šlovinimas vyksta jiems giedant. Pavyzdžiui, legendoje pasakojama apie žmogų, kuris, tik atkeliavęs į dangų, iš karto išgirdo „tokią gražią melodiją, kurią tuomet giedojo aniuolų pulkai“ (LMD I 401/4). Vis dėlto didesnėje dalyje legendų aptiksime velnią, kuris, žmogaus verčiamas giedoti taip, kaip danguje angelai gieda, persimaino į angelą (BsLP 1, 123–124; BLLS 670; LRš 109). Šiuose tekstuose atsiskleidžia ypatinga angeliškos giesmės savybė – žmogus nepajėgus jos klausyti: „nuo to balso virto apalpęs <...> pusė dienos išėjo, kol žmogus atsigavo“ (LRš 109), „tas aniuolas kaip užgiedojo, kunigui galva trūko“ (BsLP 1 123–124). Tad pirmoji angelo funkcija – giedojimas. Angelo giesmė yra specifinis dangiškas Dievo garbinimo būdas, ne tik išskirtinai išreiškiantis atsidavimą Dievui, bet ir naikinantis blogį, tačiau nežemiškas ir pavojingas žmogui klausyti.

Antroji angelo funkcija – Dievo įsakymų vykdymas. Legendose angelas veikia kaip Dievo pasiuntinys: jis rūpinasi Liuciferio ir kitų velnių sutramdymu, praneša Dievui apie žmonių elgesį, neša sielas į pomirtinį dangišką pasaulį. Ne tik legendose, bet ir Šventajame Rašte angelai atlieka Dievo patikėtas užduotis, per jų veiklą reiškiasi Dievo valia (Norkutė 2010, 17).

Dievas gali nurodyti angelui sutramdyti blogį, kuris personifikuojamas kaip Liuciferis. Šventajame Rašte teigiama, kad šv. arkangelas Mykolas kartu su kitais angelais nugalėjo Luciferį ir jį ištrėmė kartu su jo angelais iš dangaus (Apr 12, 7–9). Lietuvių liaudies legendose šis siužetas išlieka: pasakojama, kad Dievas liepė arkangelui Mykolui išvaryti iš dangaus nusidėjusius angelus (LTR 3164/372; BsLP 2, 18), „spirti tą velnią lauku su koja iš dangaus“ (DSPSO 104). Tačiau šv. Mykolą išvysime ne tik kaip puolusių angelų išvaymo vykdytoją, bet ir kaip Liuciferio tramdytoją jau po išvaymo iš dangaus – Dievo paliepimu Mykolas prirakina Liuciferį pragare grandinėmis (DSPSO 104). Vienoje legendoje šis siužetas sujungtas su žmogaus pomirtinio gyvenimo aiškinimu. Kūrinyje teigiama, kad kai Dievas iš dangaus ištrėmė Liuciferį, tas labai staugė, ir Dievas pasiuntė angelą jį nuraminti. Pastarasis Liuciferį nuramino sakydamas, kad jam atiteks nedorųjų žmonių sielos (LTR 1045/63). Taip kūrinio klausytojams konstatuojama,

kad žmogaus dorovė Žemėje nulems jo pomirtinį gyvenimą, o angelas pristatomas kaip Dievo valios vykdytojas ir pasaulinės harmonijos užtikrintojas.

Legendose ryškus angelo kaip sielos nešėjo įvaizdis. Apskritai tiek Katalikų Bažnyčioje, tiek ir lietuvių tradicinėje kultūroje tikėta ypatinga angelo svarba žmogaus mirties valandą. Angelai pasireiškia didelėje dalyje Šventajame Rašte pristatomų įvykių, pavyzdžiui, pasirūpina Lozoriumi, nunešdami jo sielą į dangų (Norkutė 2009, 209). Angelo funkcija rūpintis žmogaus siela ir jos patekimu į rojų išreikšta lietuvių legendose, tai yra Dievo angelui skirta užduotis.

Paprastai Dievas siunčia vieną angelą parnešti mirštančio žmogaus sielą (LRš 165; BsLP 1, 54–56 ir kt.), tačiau užfiksuota tekstų, kuriuose siunčiamas ne vienas, o du angelai (ŠLSP 22) arba tiesiog teigiama, kad „aniuolai jo dūšią paėmė į dangų“ (BLLS 749). Panašu, kad legendose dažniausiai reikšmės neturi, kiek angelų Dievas siunčia paimti sielą, o įvardijamas skaičius yra atsitiktinis, tik svarbus pats faktas, kad angelas ar angelai rūpinasi sielos patekimu į dangų. Kita vertus, kai kuriose legendose yra pateikiami pavyzdžiai, kuriais aiškinama, kad sielos pasiimti atlėkusių angelų ir velnių skaičius priklauso ne nuo to, ar gyvenimas nugyventas dorovingai, bet nuo atgailos mirštant (ŠLSP 22; LTR 397/69).

Ne visose legendose yra įvardijama, kad Dievas liepė angelui atlikti vieną ar kitą užduotį, tačiau iš įvairių tradicinės lietuvių kultūros šaltinių žinome, kad dangiškųjų angelų veikla yra priklausoma nuo Dievo, be Dievo valios neįmanomas nė vienas svarbesnis angelo veiksmas. Pavyzdžiui, tiek sielų nešimas, tiek ir velnių iš rojaus išvarymas ir jų sutramdymas ar angelo ir velnio kova dėl žmogaus sielos – visa tai vyksta Dievo žinioje.

Nors legendose angelų funkcija yra šlovinti Dievą ir vykdyti jo paskirtas užduotis, tačiau jie turi ir kitą ypatybę – laisvę rinktis. Dar Šventajame Rašte teigiama, kad angelai turi teisę apsispręsti, kaip veikti, turi ir galią, kurią gali naudoti laisva valia. Kad ir kaip būtų, nepaklusus Dievo nurodymui, bausmė yra neišvengiama. Tiek Biblijoje, tiek lietuvių liaudies legendose ryškiausias angelo bausmės pavyzdys – Liuciferio ir jo angelų ištrėmimas iš rojaus į pragarą. Vis dėlto angelų veiksmai, dėl kurių jie yra Dievo baudžiami, kiek varijuoja. Siužetuose apie Liuciferio ir jo angelų ištrėmimą pasakojama, kad Liuciferis siekė būti lygus Dievui (BLLS 6; LTR 3164/372 ir kt.) arba netgi aukščiau jo (LTR 1001/563, 2069/395a) arba siekė būti lygus arkangelui Mykolui (LTR 1580/412). Kiti Liuciferio nusidėjimo Dievui būdai gana panašūs: jis kėlė angelų maištą prieš Dievą (SLŠLSA 183), „pasikėlė puikybėn“ (LTR 960/350) ar nepaklausė Dievo ir kartojo jo pasaulio kūrimo veiksmus (BLLS 1). Už tokį elgesį, kaip minėta, Liuciferis ir jo angelai nubaudžiami ištrėmimu iš rojaus, o pats Liuciferis sulaukia dar griežtesnės bausmės – pragare yra prirakinamas grandinėmis, kadangi „jis buvo labai piktas“ (LTR 960/350), „anas labai būt, labai būt blogas“ (LTR 4152/94).

Tad Liuciferio ir jo angelų, tapusių velniais, nusidėjimo Dievui istorija yra blogio pasaulyje pradžios istorija, permainingi pasaulio pusiausvyra. Paradoksalu, tačiau tai nutiko Dievo valia, kadangi galingas arkangelas pasirinko savo kelią pasinaudodamas Dievo suteikta laisve.

Antras pagal užfiksuotų legendų skaičių yra siužetas, kuriame Dievas baudžia angelą, gavusį užduotį parnešti žmogaus sielą, tačiau to neįvykdžiusį. Įdomu tai, kad visais atvejais angelas, pagailėjęs vaikų, neparneša jų mirštančios motinos sielos, o palieka ją gyventi. Tokia angelo – sielos nešėjo – laisvos valios apraiška prieštarauja Dievo pateiktai užduočiai, todėl angelas taip pat yra baudžiamas ištrėmimu iš dangaus, tačiau, kitaip nei Liuciferio ir jo angelų atveju, jis tremiamas į žemę ir ribotam laikui.

Angelo tremtis į žemę – ne beprasmė, o turinti konkretų tikslą. Viena vertus, angelas už netinkamą elgesį išvaromas iš savo erdvės į svetimą, bet kita vertus, jis gauna iš Dievo užduotį, kurią įvykdęs gali sugrįžti atgal į rojų. Dievas angelui sako, kad kai „užpelnysi dūšią žmogaus, tai priimsiu apent į dangų“ (LRš 165), „būsi ant žemės, pakol tave aniuolu pavadys“ (BsLP 1, 119–120). Kitais atvejais angelui skiriama trejus metus, gyvenant žemėje, atgailauti ir taisyti (BsLP 1, 54–56; LTR 4152/83). Tad angelui skirta bausmė ir jos įvykdymas yra ne tik savo pasišventimo įrodymas Dievui, bet ir tarsi netinkamo elgesio kompensavimas dorais darbais žemėje.

Iš pateiktų pavyzdžių matome, kad greta Dievo likę angelai, net jei ir nepaklauso Dievo paliepimo ir jam nusideda, tai ne pikta norėdami, taip įvyksta dėl angelų jautrumo žmogaus nelaimėi. Kad ir kaip būtų, viena iš pagrindinių legendose plėtojamų idėjų – absoliutus pasitikėjimas Dievo valia, o ja suabejojusieji ar pasipriešinusieji yra atitinkamai nubaudžiami.

Angelo paveikslo, žvelgiant per jo santykį su Dievu, pristatymo pabaigoje paminėtina dar keletas detalių. Pateikti legendų pavyzdžiai patvirtina krikščioniškąją sampratą, kad angelas – dvasinė būtybė, esanti viršesnė už žmogų tiek protu, tiek padėtimi (Metford 2001, 26), esanti greta Dievo kaip jo ir žmogaus tarpininkė (Norkutė 2010, 4). Tačiau valstietiškuose pasakojimuose angelą ir Dievą sieja savitai artimas ryšys, kuris lietuvių legendose gali kiek priminti tėvo ir sūnaus bendravimą. Dievas gali pamokyti angelą, pavyzdžiui, kai pastarasis, pagailėjęs mirštančios moters vaikų, neparneša sielos, o Dievas pamoko, kad „Be ma valios <...> ir plaukas nenukris“ arba pateikia vaizdingą alegoriją, kad jei tokia jo valia, kirmėlytė ir akmeny išgyvens (BsLP 1, 54–56; LTR 1713/54), taip ir tie vaikai, jo prižiūrimi, gerai gyvens. Kita vertus, pats angelas gali kreiptis į Dievą ir jo prašyti, pavyzdžiui, kai Žemėje priviso daug velnių, angelai ėmė prašyti Dievo, kad šis velnius suvaldytų (LTR 450/291).

Tad angelą – būtybę, esančią greta Dievo – legendose vis dėlto išvystame ne tik kaip mistišką, dangišką tvarinį, bet ir kaip turinčią laisvę pasirinkti – šlovinti Viešpatį ar nusigręžti nuo jo, vykdyti jo įsakymus ar pasikliauti savo protu ir įgeidžiais. Tačiau angelo veikla dangiškojoje sferoje – tik dalis paveikslo, ir būtų netikslu jį nagrinėti atsiribojant nuo angelo, kaip tarpininko tarp Dievo ir žmogaus, vaidmens.

Angelo ir žmogaus ryšys lietuvių liaudies legendose

Katalikų bažnyčios katekizme teigiama, kad angelai žmones saugo ir užtaria nuo pat jų gyvenimo pradžios iki mirties (KBK 336). Angelai žmogų gali užtarti prieš Dievą, todėl jiems, kaip ir šventiesiems, krikščionių yra reiškama pagarba (Norkutė 2010, 19). Šios idėjos buvo įsitvirtinusios ir tradicinėje lietuvių kultūroje. Tikėta, kad angelai „dangų poną Dievą garbin, o ant žemės žmonis saugo“ (BsJk 153). Įdomų paprotį pateikia Libertas Klimka. Jis teigia, kad Žemaitijoje netoli laukųjų durų būdavo tvirtinama iš medžio išdrožta angelo skulptūrėlė, į kurios rankas žmonės įstatydavo indelį pašventintam vandeniui. Kai kas nors iš svetimųjų ateidavo į namus, persižegnodavo, kad blogio į namus neįneštų (Klimka 2016). Šiuo atveju angelas – apsaugos nuo nelabojos simbolis.

Lietuvių liaudies legendose angelas yra neabejingas žmogui, stengiasi dėl jo gerovės. Kai kuriuose tekstuose žmonėms gerus darbus vykdo Dievo palieptas, kituose – savo valia. Tačiau apskritai, matyt, angelas suvoktas kaip būtybė, kuriai iš prigimties rūpi žmogaus dorovė, gerovė ir galiausiai – sielos patekimas į dangų. Tikriausiai žmogaus sielos pomirtinis gyvenimas danguje ir yra pagrindinis angelo tikslas, kuris pasiekiamas tiek palaikant žmogaus dorovę, tiek ir apsaugant sielą nuo velnio.

Straipsnyje jau minėti siužetai, kuriuose angelas, pagailėjęs mažų vaikų, neparneša į rojų jų motinos sielos ir už tai yra Dievo nubaudžiamas, tačiau gausiai užfiksuota ir kitokių siužetų. Legendose angelas dėl žmogaus sielos kovoja su velniu. Kai kuriais atvejais žmogus būna sudaręs sutartį su nelabuoju – po mirties atiduos sielą už gerovę jam esant gyvam, pavyzdžiui, už pinigus (BLLS 749), už gražų balsą, kad galėtų vyskupu tapti (BLLS 407) ar gražiai giedodamas geriau atliktų kunigišką darbą (LTR 788/22). Vis dėlto, artėjant žemiškojo gyvenimo pabaigai, žmogus atlieka atgailą – liepia vežikui ar kitam pagalbininkui sukapti jo kūną. Tokia atlikta, nors ir ypač drastiška, atgaila Dievo akyse nusveria net žmogaus nusidėjimą pasižadėjus velniui, ir angelai, kartais pasirodę karvelių pavidalu, galiausiai nusineša žmogaus sielą dangun, kad ir kaip velniai jos gvieštųsi (BLLS 407; LTR 788/22). Kitais atvejais angelai pasiima žmogaus sielą, nors žmogus ir pasižadėjęs velniui, jei šis pradeda eiti į bažnyčią (BLLS 749) arba net

pats angelas prie mirštančiojo padeda liturginę taurę, kuri ir nusveria žmogaus nuodėmes, ir jis velniam neatitenka (LTR 3107/309). Šiuose ir kituose kūrinuose angelas, arba Dievas per angelą, yra neabejingas žmogui, kuris pripažįsta savo nedorus poelgius ir už juos atgailauja.

Tad ir angelas, ir velnias yra suinteresuoti gauti žmogaus sielą. Vienoje legendoje šis tikėjimas išsamiai pristatytas. Pasakota, kad kiekvieną žmogų gyvenime lydi angelas ir velnias, jeigu „žmogus geras, tai angelas prie jo dešinės pusės, o velnias prie kairės“. Jie abu ginčijasi, kieno siela – angelo ar velnio. Angelas džiaugiasi, jei mato, kad nugalės velnią, bet jeigu priešingai, – jis verkia, tačiau nuo žmogaus neatsitraukia iki pat jo mirties (LTR 3993/149). Galiausiai šioje legendoje angelą matome didžiai sielvartaujantį, kad žmogaus siela atiteko velniui. Angelo ir velnio kova priklauso nuo žmogaus dorovės, pavyzdžiui, kunigas bažnyčioje virš nuolankios ir darbščios merginos galvos mato angelą, dedantį jai ant galvos erškėčių vainiką, o greta išdidžios merginos – velnius, apsupusius ją (LTR 692/20). Tačiau angelo kovoje su velniu dėl žmogaus sielos gali padėti ir žmogaus žinios ar konkrečios žodinės formulės žinojimas: „reikia žegnotis ir sakyti: angelo viršus, ir velnias susigedinis pasišalyna nuo žmogaus“ (LMD I 203/36). Taip pat ir papildomas angelo dėmesys gali lemti žmogaus sielos išgelbėjimą, pavyzdžiui, pasakota, kad velniai, vienam žmogui mirštant, nešė visus jo „griekus“, o angelas atnešė šiaudų saują ir ašarų kaip perlų, kurie nusvėrė žmogaus nuodėmes, ir taip siela pakliuvo į skaistyklą (LTR 260/317). Tradicinėje kaimo bendruomenėje pasakojimai apie sunkią angelo kovą už žmogaus sielą ir neįtikėtiną atsidavimą bei jautrumą jos tolesniam gyvenimui turėjo įkvėpti kaimo gyventojus būti doriems ir neleisti velniui laimėti šios kovos.

Vis dėlto angelas rūpinasi ne tik žmogaus siela, bet apskritai jo gerove: vienam jaunuoliui pataria, kaip įtikinti tėvus, kad būtų išleistas į kunigų mokslus (BsLPY 2, 98), apsiima atlikti sudėtingus darbus, kurių žmonės atsisako (LTR 1135/118), nuolat pristato į malūną grūdų, kad būtų pamaitinti vargingiausi žmonės (MT 9, 417) arba angelas pasiunčiamas tarnauti žiauriam kunigui vietoje jo tarno (BsLP 1, 123–124). Žinotas ir posakis, kad „tik biskį, kur būtų šventis aniuols prasižvelgęs, tai aš tuoj būčiau nukritęs ar įsikirtęs, ar užsimušęs...“ (BsJk, 153). Tad remiantis legendomis, už savo gerovę žmogus turi būti dėkingas ir angelams.

Kita vertus, legendų angelas ne tik kovoja su velniu dėl žmogaus sielos ar rūpinasi jo gerove, bet gali ir perspėti jam ketinant nusidėti, pamokyti vos nenusidėjus ar jau padarius nuodėmę. Kai vyskupas ruošėsi sanguliauti su vienuole, tris naktis iš eilės jam angelas apsireiškė perspėdamas, kad šis daro nuodėmę. Deja, vyskupas angelo nepaklausė, ir galiausiai Dievas už tai jam nukirto galvą, o sielą išsivedė velniai (LTR 787/46). Angelas taip pat perspėja moterį, ketinančią

netinkamai pasielgti, kai ši iširdusi ėjo atsiimti iš elgetos jam paaukotų kelnių, kurias šis ruošėsi pragerti, tačiau angelas ją sustabdė ir pasakė, kad jos auka Dievui priimta (LTR 3993/147). Tautosakoje taip pat rasime siužetų, kuriuose angelas pamoko žmogų, iškeikusį šv. Magdaleną (LTR 4575/963, 3993/145) ar kunigą, per neapdairumą vos nepametęs komunijos (BLLS 409). Šiais ir kitais kūriniais tradicinėje lietuvių bendruomenėje buvo formuojamos moralinės normos, o kartu angelas vaizduotas kaip žmogaus dorovės sergėtojas.

Legendose angelas gali netgi tikrinti žmogaus dorą. Pavyzdžiui, pasivertęs vargingu vaiku ar kareiviu stebi, ar žmogus jo pagailės ir pasirūpins, o už neabejingumą žmogus apdovanojamas turtais (LTR 1314/69) ar apsauga nuo plėšikų (LTR 397/59). Toks angelo vaidmuo yra, galima sakyti, identiškas Dievo senelio elgesiui, kuris, apsimitęs elgeta, lankosi žmonių namuose, juos vertina pagal tai, kaip yra priimamas, ir į tai atsižvelgdamas apdovanoja arba nubaudžia (Beresnevičius 2014, 18). Remdamiesi šiais pavyzdžiais, matome angelo ir Dievo senelio paveikslų niveliaciją, galėjusią atsirasti dėl angelo, kaip artimiausio Dievo valios vykdytojo, sampratos ir pasireiškusių legendose, kuriose angelas veikia Dievo nurodymu ir taip, kaip veiktų pats Dievas.

Angelas žemėje – matantis ir suprantantis apie pasaulį ir jo sąrangą daugiau nei bet kuris žmogus ir pasidalijantis savo žiniomis su juo. Angelas, bevažiudamas kartu su žmogumi, pastarojo atžvilgiu tam tikrose situacijose elgiasi neadekvačiai: išverčia pakelėje stovintį vežimą į griovį, nusiima kepurę prieš karves, pamato kryžių bučiuojančius žmones ir pradeda tą kryžių mušti, o paskui persižegnojęs pats jį pabučiuoja. Vėliau angelas žmogui paaikškina tokį savo elgesį: vežimas buvo pilnas velnių, karvės – „gaspadinės ant svieto buvo“, kryžių mušė, nes jį velnias buvo apkabinęs ir t. t. (LRš 165). Panašių legendų užrašyta ir daugiau (BsLP 1, 119–120, 123–124 ir kt.). Tad angelas, kaip dangiškosios sferos būtybė, mato žmonių, gyvūnų tikrąsias intencijas, velnių veiklą žemėje, stengiasi suvaldyti blogį ir yra malonus doriesiems, tačiau nevengia pamokyti ir patį žmogų, atskleisdamas jam šiuos tikruosius vaizdinius.

Legendų angelas jaučia rūpestį dėl žmogaus, tačiau ypatingas ryšys jį sieja su pačiais mažiausiais – vaikais. Angelo rūpinimosi vaiku motyvas yra gana dažnas lietuvių liaudies legendose, dėl šios priežasties straipsnyje plačiau aptariamas ir šis angelo paveikslo aspektas.

Bažnytinėje dailėje yra įprastas Angelo Sargo vaizdinys, kuriame jis vaizduojamas kartu su mažu vaikeliu, jį globojantis. Toks siužetas žinomas jau baroko epochoje. Bažnytiniuose paveiksluose dažnai angelas – sparnuotas jaunuolis, vedantis už rankos mažą vaiką (Norkutė 2010, 44). Angelų ikonografijos tyrėja R. Norkutė teigia, kad „angelo ir vaiko simbolinė jungtis gali būti suprantama kaip globos, atsidavimo ir meilės išraiška“ (Norkutė 2010, 44), o tai, kad angelas

vedasi vaiką, paėmęs jį už rankos, rodo gilų jų tarpusavio ryšį (Norkutė 2010, 211). Angelo Sargo, globojančio vaiką, siužetas taip pat puikai žinotas lietuvių liaudies dailėje. Daiva Beliūnienė yra trumpai aptarusi tokius siužetus. Tyrėja teigia, kad liaudies dailėje Angelą Sargą įprasta vaizduoti kaip didelį ir sparnuotą, o vaiką greta jo visai mažą. Tokiuose kūriniuose angelas vaiką vedasi už rankos, rodo jam kelią arba eina paskui jį lydėdamas. Autorė pažymi, kad plačių sparnų siluetu mažą vaiką globianti didelė angelo figūra „sukelia globos ir saugos jausmus, kai šalia stovi bejėgiškai mažas žmogutis“ (Beliūnienė 2002).

Ši angelo, kaip globojančio pačius silpniausiuosius, samprata tradicinėje lietuvių kultūroje buvo išreiškiama ne tik vaizdinėmis priemonėmis, toks siužetas plito ir žodinėje kūryboje. Be abejonės, populiariausias jau ne vieną kartą straipsnyje minėtas siužetas, kuriame angelas neparneša į dangų motinos sielos, kurios vaikai tokiu atveju liktų našlaičiai (LTR 1713/54, 4152/83 ir kt.). Tokiuose kūriniuose angelo paveikslas atskleidžia jo susirūpinimą ir gailestį vaikams, tačiau tokį didelį, kad netgi pasiryžta pats nusidėti Dievui.

Materialiojoje ir žodinėje kūryboje teigtas išskirtinis angelų dėmesys vaikams stiprino ir pačių vaikų religingumą, pasitikėjimą angelais ir jų globa. Dar Mato Slančiausko atrastas pateikėjas atpasakojo girdėtą dviejų piemenėlių pokalbį apie pasaulio pabaigą, kai antikristas visur su pečiumi važinės ir jam nepasižadančius į pečių mes. Vienas iš piemenėlių tarė: „Aš niekaip tam Arcikristusui nepasižadėčia, ka ir jis mane tuoj po pečių savo pamestų. Kas buvo!.. aš nesudegčia... Mane aniuolėlis tuoj pas poną Dievą nuneštų“ (SLŠLSA, 332). Plitę siužetai apie užjaučiančius angelus, gelbstinčius žmones nuo piktųjų dvasių ir pavojų bei ypatingą dėmesį skiriančius vaikams, suteikė pastariesiems saugumo jausmą.

Svarbus aspektas, kalbant apie tokią vaiko globą, yra jo tikėjimas ir priklausymas krikščioniškai bendruomenei. Legendoje pasakojama apie vyrą, nepripažinusį katalikų tikėjimo, tačiau, kai plukdant per ežerą ką tik pakrikštytą vaiką su jo krikštėvais prasidėjo audra ir valtis pradėjo skęsti, vyras atsiminė žodžius, kad „pri vaikus tik pakrikštitam yra aniuolas“, todėl jis paėmė vaiką, iškėlė jį aukštyrą ir tarė: „Aniuose, gelbek nar tų vaikelį, mes jau skęstam!“ Po šių ištartų žodžių audra nurimo, visi saugiai grįžo į krantą, ir vyras įtikėjo Dievą bei apsikrikštijo (LTR 1488/111). Tradicinėje lietuvių kultūroje krikštas suvoktas kaip ritualinis veiksmas, reiškiantis „krikštijamojo apvalymą nuo gimtosios nuodėmės ir priėmimą į tikinčiųjų bendruomenę“ (Račiūnaitė-Paužuolienė 2012, 107). Krikštas – būtinoji žmogaus apsauga, užtikrinanti sielos patekimą po mirties į dangų. Etnologė Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė pažymi, kad Lietuvoje pribuvėjoms tekdavo ką tik gimusį silpną kūdikį pačioms pakrikštyti (Račiūnaitė-Paužuolienė 2012, 107). Tačiau kyla klausimas, ar siela, kūniškai dar negimusi ir krikšto negavusi, yra saugoma angelų? Lietuviai tikėjo, kad negimusias sielas

visus devynis nėštumo mėnesius saugo šv. arkangelas Gabrielius, tas pats, kuris pranešė Mergelei Marijai, kad ši pagimdysianti Dievo Sūnų (Motuzas 2016). Vis dėlto arkangelas Gabrielius – tik laikinas globėjas, ir krikštas, kaip apsauga gimusiam vaikui, yra būtinas. Krikšto svarba tradicinėje lietuvių bendruomenėje atsiskleidžia ir pateiktoje legendoje, kurioje krikštas pristatomas kaip tikėjimo liudijimas, lemiantis dieviškąją žmogaus apsaugą per angelus.

Pamaldus vaikas turi galimybę pažinti pasaulį geriau nei dauguma žmonių. B. Kerbelytė yra pateikusi siužetą, kuriame pamaldus berniukas, pažvelgęs per senelio petį į ligonį, išvydo greta jo angelus ir velnius (Kerbelytė 2002, 429). Apskritai šiuo ir kitais legendų siužetais teigiama, kad tik nuoširdžiai tikinčiam žmogui gali būti suteikta dovana išvysti nežemiškas būtybes, o kartu ir angelus. Verta pažymėti, kad vaikai archajinėje pasaulėžiūroje buvo laikomi artimais anapusiniam pasauliui, galintys matyti objektus, kurie susiję su mirtimi (Macijauskaitė-Bonda 2009, 119). Tad krikščionybės paveiktoje pasaulėžiūroje tikėjimas vaiko jautrumu anapusiniam pasauliui derinamas su tikėjimu angelų egzistavimu ir ypatingu vaiką ir angelą siejančiu ryšiu.

Angelo ir vaiko ryšys tradicinėje lietuvių pasaulėžiūroje – plati ir verta atskiro darbo tema. Žodinėje kūryboje buvo gerai žinomi siužetai, kuriuose pasakota apie angelus, apsaugojusius vaiką nuo susižeidimo ar mirties (BsV 154–155; LTR 858/3, 1045/92), netgi prabilusius per vaiko kūną (LTR 2903/63, 2003/256). Angelų rūpinimasis vaikais teigiamas ir posakyje: „Kai vaikas puola, angelas pagalvę pakiša, kai senis puola, velnias akmenį pabrūka“ (Beliūnienė 2002).

Apibendrinant angelo ir žmogaus ryšį legendose pažymėtina, kad jis paremtas angelo funkcija saugoti žmones, palaikyti jų dorovingumą ir nešti sielas į dangų. Tačiau greta angelo, kaip Dievo pasiuntinio, vaizdinio išryškėja išskirtinis jo jautrumas žmogaus nelaimėi ir nuoširdus rūpinimasis žmogumi. Vis dėlto legendose pabrėžiamas ypatingas angelo ir vaiko santykis, kurį lemia vaikų jautrumas anapusiniam pasauliui ir gebėjimas regėti dvasines būtybes. Matyt, dėl šios savybės ir vaikiško tyrumo vaikas yra daug artimesnis angelui nei suaugęs žmogus, todėl kai kuriais atvejais angelas pasirenka per jį prabilti. Tvirtą angelo ir vaiko ryšį lemia ir tai, kad vaikas yra kur kas silpnesnis už vyresnius žmones ir ištikus nelaimėi negali pats savimi pasirūpinti. Legendų angelui tokie vaikai kelia gailėsčio ir susirūpinimo jausmus, todėl jis prisiima vaiko globėjo vaidmenį. Vis dėlto legendose neretai pabrėžiamas ir paties vaiko pamaldumas bei ryšio su angelu troškimas, kuris iš dalies ir lemia tvirtą jų santykį.

Išvados

Angelai lietuvių liaudies legendose yra traktuojami pirmiausia kaip dieviškosios sferos dvasios. Žvelgiant į angelo santykį su Dievu, išryškėja dvi pagrindinės angelų funkcijos. Pirmoji – giedant šlovinti Viešpatį, antroji – vykdyti Dievo įsakymus. Pastaroji funkcija lemia angelo, kaip Dievo pasiuntinio, vaizdinį: jis rūpinasi Liuciferio ir kitų velnių sutramdymu, praneša Dievui apie žmonių elgesį, neša sielas į pomirtinį pasaulį. Šia angelų veikla reiškiasi Dievo valia. Angelai turi laisvę rinktis, tačiau nepaklusus Dievo nurodymui bausmė, atsižvelgiant į nusizengimo sudėtingumą, neišvengiama.

Angelo ir žmogaus ryšys lietuvių liaudies legendose grindžiamas Dievo angelui suteiktu uždaviniu rūpintis žmogaus sielos patekimu į rojų. Šis tikslas pasiekiamas tiek angelui kovojant su velniu, tiek ir rūpinantis žmogaus dorove. Vis dėlto angelo ir žmogaus ryšys, žvelgiant iš angelo pozicijos, paremtas ne tik Dievo įsako vykdymu, bet ir nuoširdžiu rūpesčiu žmogumi ir jautrumu jo nelaimei. Legendose pabrėžiama žmogaus atgailos svarba – tik savo nuodėmes pripažįstantis ir dėl jų besigailintis žmogus yra vertas angelo, arba Dievo per jį, dėmesio.

Ypatingas ryšys legendose sieja angelus ir vaikus. Jį iš dalies lemia angelo rūpinimasis vaikais kaip ypač pažeidžiama žmonių grupe, todėl jis prisiima vaikų globėjo vaidmenį. Artimam angelo ir vaiko santykiui įtaką daro ir vaiko jautrumas anapusiniam pasauliui, pamaldumas ir ryšio su angelu troškimas.

Legendos, kuriomis tradicinėje kaimo bendruomenėje buvo pristatomas ir primenamas klausytojams angelo, kaip žmogaus globėjo ir jo dorovės sergėtojo, vaidmuo, turėjo tvirtinti žmogaus religingumą, užtikrinti saugumo jausmą ir skatinti elgtis pagal katalikiškoje bendruomenėje nustatytas normas.

Santrumpos

- Apr – Apreiškimas Jonui. *Šventasis Raštas*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2009.
- BLLS 1 – *Lietuvių liaudies sakmės*. Parengė J. Balys. Kaunas: A. S. lituanistikos instituto Lietuvių tautosakos archyvas, 1940.
- BsJk – *Juodoji knyga*. Surinko J. Basanavičius, parengė Kostas Aleksynas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- BsLP 1, 2 – *Lietuviškos pasakos*. Surinko Jonas Basanavičius, parengė Kostas Aleksynas. Vilnius: Vaga, 2001; 2003.
- BsLPY 2, 3 – *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko J. Basanavičius, parengė Kostas Aleksynas. Vilnius: Vaga, 1995; 1997.
- BsV – *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*. Surinko J. Basanavičius, parengė Kostas Aleksynas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

- DSPSO – *Pasakos. Sakmės. Oracijos*. Surinko M. Davainis–Silvestraitis, parengė B. Kerbelytė, K. Viščinis. Vilnius: Vaga, 1973.
- KBK – *Katalikų bažnyčios katekizmas*. Kaunas: Tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla, 1996.
- LMD – Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.
- LRš – *Lietuvių rašytojų surinktos pasakos ir sakmės*. Parengė B. Kerbelytė, red. K. Aleksynas. Vilnius: Vaga, 1981.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.
- MT 9 – *Mūsų tautosaka*. Red. Vincas Krėvė–Mickevičius. Kaunas: Humanitarinių mokslų fakulteto Tautosakos komisija, 1935.
- SLŠLSA – *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*. Surinko M. Slančiauskas, parengė N. Vėlius ir A. Seselskytė, red. K. Aleksynas. Vilnius: Vaga, 1975.
- ŠLSP – *Šiaurės Lietuvos sakmės ir pasakos*. Parengė N. Vėlius. Vilnius: Vaga, 1985.

Literatūra

- Beliūnienė 2002 – Daiva Beliūnienė. Angelas Sargas. Prieiga internetu: <http://www.tradicija.lt/Tyrinejimai/DB_Angelas_Sargas.htm> [žiūrėta 2018 12 27].
- Beresnevičius 1996 – Gintaras Beresnevičius. Angelas turi nagus: apie dievų pasiuntinį baltiškoje religinėje tradicijoje. *Liaudies kultūra* 6, 6–8. Vilnius: Lietuvos nacionalinis kultūros centras.
- Beresnevičius 2014 – Gintaras Beresnevičius. Lietuvių religija ir mitologija. *Liaudies kultūra* 2, 16–25. Vilnius: Lietuvos nacionalinis kultūros centras.
- Kerbelytė 2002 – Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. 3: Etiologinės sakmės. *Mitologinės sakmės. Padavimai. Legendos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Klimka 2016 – Libertas Klimka. Lankytime Angelų kalvą. Prieiga internetu: <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/10/148313/1-klimka-lankytime-angelu-kalva>> [žiūrėta 2018 12 29].
- Macijauskaitė–Bonda 2009 – Jurgita Macijauskaitė–Bonda. *Vaikas lietuvių pasakose ir sakmėse: palikuonis ir ypatingas žmogus*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Metford 2001 – John Callan, James Metford. *Krikščionybė: realijos ir legendos: enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma littera.
- Mihaylova 2016 – Katya Mihaylova. Experiencing Religion in Folklorised Christianity. *Experiencing Religion: New approaches to personal religiosity*, 81–104. Ed. C. Saraiva, P. J. Margry, L. Obadia. Wiena: LIT Verlag.
- Motuzas 2015 – Alfonsas Motuzas. Šventųjų arkangelų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo liaudies pamaldumas Lietuvoje. *Logos* 85, 138–142.
- Motuzas 2016 – Alfonsas Motuzas. Angelų gerbimo tradicija. Prieiga internetu: <<http://angelu-kalva.lt/apie-mus/angelu-gerbimo-tradicija/>> [žiūrėta 2018 12 28].
- Norkutė 2009 – Raimonda Norkutė. Angelų sąlytis su sielomis kelionėje anapusyben Lietuvos sakralinėje dailėje. *Logos* 60, 208–218.
- Norkutė 2010 – Raimonda Norkutė. *Angelų ikonografija Lietuvos bažnytinėje dailėje (XVI–XVIII a.)*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

- Račiūnaitė-Paužuolienė 2012 – Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Sauka 1998 – Leonardas Sauka. *Lietuvių tautosaka*. Kaunas: Šviesa.
- Skabeikytė-Kazlauskienė 2005 – Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė. *Lietuvių tautosaka: įvadas: vadovėlis humanitarinių mokslų studentams*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Valk 1999 – Ūlo Valk. Angels in Estonian Folk Religion. *Studies in Folklore and Popular Religion* 2, 219–238.

Solveiga Šlapikienė

THE CONCEPT OF ANGELS IN LITHUANIAN FOLK LEGENDS

Summary

The subject of this article is the image of the angel in Lithuanian folk legends. The aim is to identify and analyse traits of angels in Lithuanian folk legends. The material for the research was collected from the Manuscripts of Lithuanian Folklore (LTR), the manuscript collections of the Lithuanian Science Society (LMD), and various published sources. Interpretive and comparative methods were used to analyse the collected material.

The article deals with the concept of the image of the angel in traditional Lithuanian culture, from the perspective of the verbal tradition. The aim is to reveal the concept of it as a divine being in Lithuanian folk legends, and the interpretation of the angel and human relationships in writings attributed to this genre.

Angels in Lithuanian folk legends are primarily treated as spirits of the divine sphere. Looking at the angels' relationship with God, there are two main functions of angels. The first is to glorify the Lord, and the second is to carry out orders from God. The latter function determines the image of the angel as a messenger: he tames Lucifer and other devils, tells God about human behaviour, and bears souls in the afterlife. Through this activity, the will of God is applied. Angels have freedom to choose, but on not obeying God's commands, punishment is inevitable, given the complexity of the offence.

The relationship between the angel and man in folk legends is based on the task given to angels by God to look after the transition of the human soul into paradise. This goal is achieved by the angel fighting against the devil, and taking care of human morality. However, the relationship between an angel and man, from the angels' point of view, is based not only on the execution of the orders of God, but also on sincere concern for man and sensitivity for his misfortunes.

Legends emphasise the importance of man's repentance: only a person who acknowledges his sins and repents is worthy of the angel's attention.

Angels and children have a special connection in legends. This is partly determined by the angel's concern for children as a particularly vulnerable group of people, and its assumption of a role as the guardian of children. The close relationship between the angel and the child is also influenced by the child's sensitivity to the rest of the world, piety, and the desire to communicate with the angel.

Legends in the traditional rural community informed and reminded listeners of the importance of the angel in their lives, in their role as guardians of the human being and keeper of his morality. These stories had to support religion, ensure a sense of security, and encourage behaviour in accordance with the norms of the Catholic community.